

Yeni Dini Hareketlerde Yiyecek ve İçeceklerle İlgili Yaklaşım ve Uygulamalar

Araştırma makalesi • *Research article*

Emine BATTAL*

Atıf/©: Battal, Emine (2023). Yeni Dini Hareketlerde Yiyecek ve İçeceklerle İlgili Yaklaşım ve Uygulamalar, Milel ve Nihal, 20 (1), 81-103.

Öz: Gıda ve beslenme, tarih boyunca dinlerin de titizlikle üzerinde durduğu bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel dinlerde olduğu gibi yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünyanın farklı yerlerinde faaliyet yürütmeye başlayan yeni dini hareketlerde de yiyecek ve içeceklerle ilgili yasaklama, serbest bırakma ya da tavsiye niteliğinde kurallara yer verilmektedir. Nitekim yeni dini hareketler incelendiğinde bazılarının sağlıklı yaşam felsefesi gereği, diğer bir kısmının ise ritüelik uygulamalar çerçevesinde çeşitli gıda kuralları geliştirdikleri görülmektedir. Bu ve benzeri hususlardan hareketle bu çalışmada yeni dini hareketler olarak adlandırılan yapılanmalarda ne tür yeme-içme kurallarına ya da uygulamalarına rastlandığını tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada nitel araştırma teknikleri kullanılmış; daha ziyade betimsel ve karşılaştırmalı yöntemlere başvurulmuştur. Bir araştırmada problem alanının tamamına ulaşmanın neredeyse imkânsız bir girişim olduğu aşîkârdır. Bu nedenle yeni dini hareketlerin tamamının konu ile ilgili düşüncelerini tespit etmek gibi zor bir işe kalkışmaktansa yiyecek ve içecekler konusunda gerek belirledikleri kurallar gerekse geliştirdikleri ritüel ve pratikler açısından öne çıkan gruplara atıfta bulunma yoluna gidilmiştir. Neticede konu sırasıyla i) yiyecek ve içeceklerle ilgili yasaklar, ii) vejetaryen beslenmeye dair hüküm ve uygulamalar, iii) doğal beslenmeye dayalı tutum ve faaliyetler, iv) yiyecek ve içeceklerin dinî ritüellerde kullanılması ve v) perhiz ya da oruç başlıkları çerçevesinde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Yeni Dini Hareketler, Beslenme, Gıda.

* Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı / Asst. Prof., Recep Tayyip Erdoğan University Faculty of Theology, Department of History of Religions [emine.battal@erdogan.edu.tr], ORCID: 0000-0001-6699-4237.

Approaches and Practices on Foods and Drinks in New Religious Movements

Citation/©: Battal, Emine (2023). Approaches and Practices on Foods and Drinks in New Religious Movements, *Milel ve Nihal*, 20 (1), 81-103.

Abstract: Food and nutrition are subjects that religions have focused on meticulously throughout history. As in traditional religions, new religious movements that have started to operate in different parts of the world since the second half of the twentieth century include prohibition, release, or advisory rules regarding foods and beverages. When the new religious movements are examined, it is seen that some of them have developed various food rules in accordance with the healthy life philosophy and others within the framework of ritual practices. Based on these and similar issues, in this study, it is aimed to determine what kind of eating and drinking rules or practices are encountered in new religious movements. In this direction, qualitative research techniques were used in the study; rather, descriptive and comparative methods were used. It is obvious that it is an almost impossible attempt to reach the entire problem area in research. For this reason, instead of attempting the difficult task of determining the thoughts of all the new religious movements on the subject, reference was made to the prominent groups in terms of the rules they determined and the rituals and practices they developed. As a result, the subject has been dealt with under the headings of i) prohibitions on food and beverages, ii) provisions and practices regarding vegetarian nutrition, iii) attitudes and activities based on natural nutrition, iv) use of food and beverages in religious rituals, and v) abstinence or fasting.

Keywords: History of Religions, New Religious Movements, Nutrition, Food.

Giriş

Yaşamın sürdürülebilirliği açısından önemli bir yere sahip olan gıda ve beslenme, tarih boyunca dinlerin de titizlikle üzerinde durduğu bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Budizm, Hinduizm, Hıristiyanlık, İslam, Yahudilik gibi geleneksel dinler incelendiğinde, bitkisel ya da hayvansal ürünlerden elde edilen yiyecek ve içeceklerle ilgili çeşitli kural ve uygulamalara yer verdikleri görülmektedir. Bu doğrultuda Yahudilerin “koşer”i ile Müslümanların “helal” uygulaması öncelikli örnekler arasında zikredilebilir. Dinî kodlar içeren bu terimler, tüketimi uygun görülen gıdalar ile bunların hazırlanış biçimine ilişkin kuralları ifade etmek için kullanılmaktadır. Hatta dindar bireylerin beklentilerini karşılamak ve endişelerini gidermek amacıyla bazı gıda sağlayıcıları tarafından satışa sunulan ürünlerin üzerine yiyecek ve içeceklerin tüketilmesinde dinî açıdan bir sakinca bulunmadığını gösteren logolar yerleştirilmektedir. Hangi

gıda ürünlerinin tüketilebileceğine ilişkin detaylıca belirlenmiş kuralların yanı sıra bazı dinlerde yiyecek ve içecekler, bir ibadet ya da bayram kutlamasının bir parçası olarak göze çarpmaktadır. Bu bağlamda Hinduizm ya da Budizm gibi bazı dinler, tanrılara ya da bodisatvalara sunulan yiyecek ya da içecekler ile kendisinden söz ettirmektedir. Benzer şekilde Hıristiyanlıkta da Evharistiya ayini, ritüel yiyecek tüketimi ile dikkat çekmektedir.

Geleneksel dinlerde olduğu gibi yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünyanın farklı coğrafyalarında varlık göstermeye başlayan yeni dini hareketlerde de yiyecek ve içeceklerle ilgili yasaklama, serbest bırakma ya da tavsiye niteliğinde kurallar bulunmaktadır. Yeni dini hareketler söz konusu olduğunda yine bazı yiyeceklerin ritüel unsuru olarak kullanıldığına dair çeşitli örneklerle karşılaşabilmektedir. Dolayısıyla bu çalışma, yeni dini hareketler olarak adlandırılan yapılanmalarda ne tür yeme-içme kurallarına ya da uygulamalarına rastlandığını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu genel amacın yanı sıra yeni dini hareketlerin yiyecek ve içeceklerle ilgili tutum ve davranışlarının geleneksel dinlerle olan benzerlik ve farklılıkları nelerdir; yeni dini hareketlerde yemekli ritüeller taraftar toplama ya da toplumsal dayanışmayı sağlama işlevi görmekte midir gibi farklı sorulara da cevap aranmaktadır.

Nitel araştırma tekniklerinin kullanıldığı bu çalışmada daha ziyade betimsel ve karşılaştırmalı yöntemlere başvurulmuştur. Betimsel yöntem yeni dini hareketlerin yiyecek ve içeceklere dayalı kural ve uygulamalarını olduğu gibi ortaya koymak açısından kullanılmıştır. Yeni dini hareketlerin konu ile ilgili öğretisi ve uygulamalarını gerek kendi içlerinde birbirleriyle gerekse geleneksel dinlerle kıyaslayabilmek bakımından ise karşılaştırmalı yöntemde faydalanılmıştır. Bir çalışmada problem alanının tamamına ulaşmak neredeyse imkânsız bir girişimdir. Buradan hareketle yeni dini hareketlerin tamamının konu ile ilgili düşüncelerini tespit etmek gibi zor bir işe kalkışmak yerine yiyecek ve içecekler konusunda gerek belirledikleri kurallar gerekse geliştirdikleri ritüel ve pratikler açısından öne çıkan gruplara atıfta bulunma yoluna gidilmiştir. Sırasıyla i) yiyecek ve içeceklerle ilgili yasaklar, ii) vejetaryen beslenmeye dair hüküm ve uygulamalar, iii) doğal beslenmeye dayalı tutum ve faaliyetler, iv) yiyecek ve içeceklerin dinî ritüellerde kullanılması ve v) perhiz ya da oruç başlıklarının ele alınacağı bu çalışmanın, ülkemizdeki yeni dini hareketlerle ilgili literatüre katkı sunması ve yeni araştırmalara rehberlik etmesi umulmaktadır.

1. Yiyecek ve İçeceklerle İlgili Yasaklar

Dünyanın farklı yerlerinde ortaya çıkan çeşitli inanç sistemlerinin, yiyecekler ve içecekler konusunda kendi öğreti ve yaşam tarzları çerçevesinde oluşturdukları emir ve yasaklar bulunmaktadır. Söz konusu inanç sistemleri, mensuplarından da doğal olarak bu emir ve yasaklara büyük bir özen ve hassasiyetle riayet etmelerini beklemektedir. Geleneksel dinlere alternatif bir inanç sistemi ve yaşam tarzı oluşturmayı hedefleyen yeni dini hareketler, yiyecek ve içeceklerle ilgili yasakları ya da tavsiyeleri açısından incelendiğinde tek düze bir görüntü içinde olmadıkları fark edilmektedir. Zira bazı hareketlerde yeme içme konusunda herhangi bir kısıtlamaya gidilmezken başka bazı gruplarda ise sınırlandırıcı bir yaklaşımın benimsendiği görülebilmektedir.

Yeme içme ile ilgili yasaklayıcı kurallar belirleyen hareketlere birçok örnek bulmak mümkündür. Bu bağlamda ilk olarak *Rastafarianizm*'e atıfta bulunulabilir. 1920'li yıllarda Jamaika'da filizlenmeye başlayan Rastafarianizm ya da Rastafarilik yoksul, ezilmiş ve dışlanmış siyahi insanlar arasında şekillenmiş senkretik bir dinî akım olarak tanımlanmaktadır.¹ Yahudilik ve Hıristiyanlıktan izler taşıyan Rastafarilikte yaşamsal anlamındaki vital kelimesinin bir varyasyonu olan, doğal çevreyle uyum içinde basit, saf ve organik bir şekilde yaşamayı ifade eden "I-tal" isimli bir öğretiye yer verilmektedir. Bir nevi doğru beslenme reçetesi işlevi gören bu öğretiye göre Rastafarilerin bilhassa etli gıdalardan uzak durmaları gerekmektedir. Bu kapsamda hareket üyeleri et, et ürünleri ve kabuklu deniz ürünlerini kesinlik tüketmemektedir.² Hatta bazı üyeler, ete dokunmayı dahi ölüm cezasına çarptırılmayla eş değer bir eylem olarak değerlendirmektedir. Hareketin beslenme yasakları sadece et ve et ürünlerine dair unsurlarla sınırlı tutulmamaktadır. Ayrıca malyalanmış yiyeceklerden ve her çeşit alkollü içecekten de uzak durulması emredilmektedir. Hareket tarafından belirlenen bu beslenme tarzının bedeni kirlerden arındıracağına inanılmaktadır.³

¹ Kadir Albayrak, "Rastafarilik", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, ed. Süleyman Turan - Emine Battal (İstanbul: Okur Akademi, 2020), 425.

² Jack A. Johnson-Hill, "Rastafari as a Resource for Social Ethics in South Africa", *Journal for the Study of Religion* 9, no. 1 (1996): 14.

³ Albayrak, "Rastafarilik", 426.

Rastafarilikte alkollü içeceklerin yasaklanmasına karşın keyif verici özelliğe sahip marihuana ya da ganja kullanımına izin verildiği görülmektedir. Rastafariler tarafından kutsal bir direniş ya da dinî bir ayin aracı olarak telakki edilen marihuana/ganjanın suç sayılamayacağını düşünmektedir. Dahası kutsal ve ruhsal aydınlanmaya katkı sağladığına inandıkları marihuana/ganja, kötü olarak görülmesi bir yana cennetten çıkma bir ürün olarak nitelendirilmektedir.⁴ Hareket üyeleri ayrıca alkol ya da sigara kullanmanın birçok sosyal soruna yol açtığını ancak marihuana/ganjanın bu tür olumsuzluklarla ilişkilendirilemeyeceğini savunmaktadır.⁵ İşte bu ve benzeri nedenlerle Rastafarilikte kutsal ayinlerde alkollü içki ve sigara tüketimi yasaklanırken marihuana/ganja kullanımına kısıtlama getirilmemektedir.

Yiyecek ya da içeceklere dair yasaklarından bahsedilebilecek bir başka hareket, Batı Afrika'nın kehanete dayalı karizmatik gruplarından biri olan *Mesih'in Göksel Kilisesi* (Celestial Church of Christ)'dir. Üyeleri tarafından daha ziyade Manevi Kilise adıyla atıfta bulunulan bu Hıristiyanlık kökenli hareketin öğretisi, belli başlı bazı yasaklarıyla dikkat çekmektedir. Bu bağlamda hareket üyelerinin putperest törenlere katılmak, büyü ile uğraşmak gibi eylemlerden olduğu kadar sigara ya da tütün içmek, alkol kullanmak ve domuz eti yemekten de uzak durması gerekmektedir. Zira bunlar Kutsal Ruh'un varlığına karşı iğrenç işler olarak kabul edilmektedir.⁶ Yine Afrika kökenli dinî bir yapılanma olan *On İki Havari Kilisesi* (Church of Twelve Apostles)'nde de benzer kısıtlamalar söz konusudur. Hıristiyan bir geçmişe sahip olan William Wade Harris (1860-1929) tarafından kurulan bu hareketin öğretilerinde bazı gıda yasaklarına rastlanmaktadır. Söz konusu yasaklar domuz eti, kokuşmuş balık, köpek balığı eti ve salyangoz yemek; sigara ve likör içmek şeklinde sıralanmaktadır.⁷

Konuya ilişkin bir başka örnek, inanç temellerinde ağırlıklı olarak Budizm, Hinduizm, Okültizm ve Spiritizm'in etkisini taşıyan *Teosofi Hareketi*'nde bulunabilir. Helena Petrovna Blavatsky (1831-

⁴ Akeia A. Benard, "The Material Roots of rastafarian Marijuana Symbolism", *History and Anthropology* 18, no:1 (2007): 97.

⁵ Albayrak, "Rastafarilik", 426.

⁶ Ahmet Türkan, "Mesih'in Göksel Kilisesi", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, ed. Süleyman Turan - Emine Battal (İstanbul: Okur Akademi, 2020), 344.

⁷ İsmet Eşmeli, "On İki Havari Kilisesi", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, ed. Süleyman Turan - Emine Battal (İstanbul: Okur Akademi, 2020), 401.

1891) öncülüğünde oluşan hareketin öğretiminde üyelere çok yemekten, et tüketmekten, alkol ve uyuşturucu kullanmaktan uzak durmaları tavsiye edilmektedir. Nitekim Blavatsky, konu ile ilgili şunları söylemektedir:

Şarap ve alkol, insanın spiritüel gelişiminin önünde etten daha büyük bir engeldir. Çünkü alkolün her türünün insanın psişik durumu üzerinde doğrudan, belirleyici ve zararlı bir etkisi vardır. Şarap ve alkolün insanın içsel güçlerinin gelişimine verdiği zarar, haşhaş, afyon ve benzeri uyuşturucuların verdiği zarardan sadece biraz daha azdır.⁸

Teosofi Hareketi gibi *Cennetin Kapısı* (Heavens Gate) da manevi gelişimin ya da farkındalığı arttırmanın önündeki bir engel olduğu gerekçesiyle alkol ve uyuşturucuyu yasaklamaktadır. 1970'lerin başında Marshall Herf Applewhite (1931-1997) ve Bonnie Lu Nethles (1927 – 1985) tarafından kurulan Cennetin Kapısı, UFO'lara ve dünya dışı varlıklara olan inançlarıyla kendinden söz ettiren dinî gruplardan biridir. Hareket, öğretileri doğrultusunda üyelerine sürekli olarak bu dünyaya ait olmadıklarını, dolayısıyla vakti geldiği insani araçlarından yani bedenlerinden kurtularak insanüstü varlık alanındaki öz yurtlarına geri dönecekleri telkin edilmiştir. Üyelerin üst düze varlık alanına ilişkin farkındalıklarını arttırabilmek adına bazı kurallar getirilmiştir. Söz konusu kurallar çerçevesinde üyelerden sigara, alkol ve uyuşturucu kullanmamaları istenmiştir.⁹

Bazı yeni dini hareketlerde içeceklerle ilgili yasakların kapsamının daha da genişletildiği görülmektedir. Bu kapsamda verilebilecek örneklerin başında *Mesih İsa'nın Son Gün Azizleri Kilisesi* (Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints) ya da daha yaygın bilinen adıyla *Mormon Kilisesi* yer almaktadır. 1831 yılında Joseph Smith (1805-1844) tarafından kurulan Mormon Kilisesinin öğretiminde, insan bedeninin tanrısal bir niteliğe sahip olduğu dolayısıyla da korunması gerektiği düşüncesiyle tesis edilen emir ve yasaklar ön plana çıkmaktadır. Başta uyuşturucu, sigara ve alkol olmak üzere insan vücuduna zarar verdiği düşünülen bütün maddeler yasak kapsamına dahil edilmektedir. Bu anlayış doğrultusunda grup üyelerinden çay, kahve, kola gibi kafein barındıran içeceklerden de

⁸ Helena P. Blavatsky, *Teosofinin Anahtarı*, çev. Murat Sağlam (İstanbul: Mitra Yayınları, 2011), 215.

⁹ Marshall Applewhite, "'88 Update - The Ufo Two and Their Crew: A Brief Synopsis", *Heavensgate* (1988).

uzak durmaları talep edilmektedir.¹⁰ On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Amerika'da Baptistler, Metodistler ve diğer Protestan gruplar arasında ortaya çıkan dini bir hareket olan *Yedinci Gün Adventistleri* (Seventh Day Adventist)'nde de yine üyelere tütün, çay, kahve ve alkollü içki tüketiminden sakınmaları önerilmektedir.¹¹ Yedinci Gün Adventistlerindeki bu kısıtlama, Kutsal Ruh'un mabedi olarak görülen bedenin korunması için sağlıklı bir hayat tarzının gerekli olduğu fikrinden kaynaklanmaktadır. Sağlıklı hayat tarzının üretilmesinin en temel yolunun ise yiyecek ve içeceklerle dikkat edilmesinden geçtiği vurgulanmaktadır. Bilhassa hareketin kurucuları arasında yer alan Ellen White'ın yönlendirmeleri doğrultusunda çay, kahve, kola ve benzeri meşrubatlar da insan sağlığına zararlı maddeler içerdiği gerekçesiyle yasak olarak tanımlanmaktadır.¹² Bu tür içeceklere alternatifler önerilerek siyah çay yerine papatya çayı, kahve ve diğer zararlı içecekler yerine saf meyve sularının tüketilmesi tavsiye edilmektedir.¹³ Öte yandan Yedinci Gün Adventistlerindeki gıda yasakları sadece içeceklerle de sınırlı tutulmamaktadır. Zira et başta olmak üzere kendi sağlıklı yaşam anlayışlarıyla örtüşmeyen ve bedene zararlı olduğu düşünülen çeşitli hayvansal gıdalardan da uzak durulmaktadır.¹⁴

2. Vejetaryen Beslenme Biçimleri

Vejetaryenlik genel anlamıyla bitkisel besinlerin ağırlıklı olduğu bir beslenme çeşidi olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası Vejetaryen Birliği tarafından yapılan daha geniş bir tanım ile vejetaryenlik “yumurta, süt ürünleri, bal gibi hayvansal ürünlerin dâhil ya da hariç olduğu (tercihe bağlı olarak tüketildiği ya da tüketilmediği), tama-

¹⁰ Öğreti ve Antlaşmalar 89:5-9; Yasin Aktay, “Amerika’da Kudüs’ü Kurmak İçin: Mormonlarda Din ve Değerler Eğitimi”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 1, sy. 3 (2003): 40-41; Emine Battal, “Yeni Dini Hareketlerin Bağımlılığa Bakışı”, *Bedenimizin İşgalcileri: Dinlerin Bağımlılığa Bakışı*, ed. Süleyman Turan (İstanbul: Okur Akademi, 2019), 303.

¹¹ Aliya Muttalimova, “Yedinci Gün Adventistleri”, *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, ed. Süleyman Turan - Emine Battal (İstanbul: Okur Akademi, 2020), 605.

¹² Ellen G. White, *The Health Food Ministry* (Washington D.C: The Trustees of the Ellen G. White Publications, 1970), 34.

¹³ Ali Rafet Özkan, *Fundamentalist Hristiyanlık Yedinci Gün Adventizmi* (Ankara: Alperen Yayınları, 2002), 258-261.

¹⁴ White, *The Health Food Ministry*, 24; Özkan, *Fundamentalist Hristiyanlık*, 261.

men bitkisel kaynaklı bir beslenme biçimi” şeklinde ifade edilmektedir.¹⁵ Vejetaryenliğin en katı biçimini veganlık oluşturmaktadır. Başlangıçta vejetaryenlik içerisinde doğan ancak daha sonra kendine ayrı bir yer edinme imkânı bulan vegan beslenme modelinde et ve hayvansal olan ürünlerin tüketiminden bütünüyle uzak durulmaktadır. Dahası veganlıkta hayvanlardan elde edilmiş kozmetik, kumaş, deri, yün gibi ürünlerin kullanımına da karşı çıkmaktadır.¹⁶

Tarihi kökenleri oldukça erken dönemlere kadar geri götürülebilen vejetaryen beslenme biçimi, bazı toplumlarda dinî temeller üzerine inşa edilmektedir. Bu bağlamda ilk olarak Budizm’e bakılabilir. Vejetaryen yaşam tarzı ve et tüketimi konusunda Budizm içerisinde farklı yorumlara rastlanmakla birlikte bu konuda genel olarak hayvanların öldürülmemesi, onlara zarar verilmemesinin esas alındığı görülmektedir. Bir diğer ifadeyle kesin bir yasak söz konusu söz konusu olmamasına rağmen canlılara zarar vermeyi, onları incitmeyi ya da hayatlarını sona erdirmeyi yasaklayan ahimsa kuralları çerçevesinde et tüketimi iyi bir davranış olarak görülmemektedir. Kaldı ki Mahayana Budizmi bu konuda imâ yoluyla görüş beyan etmek yerine daha açık davranmakta ve gerek ahimsa kurallarına istinaden gerekse hayvanların da aydınlanmaya ulaşabilme kapasitesine sahip olduğu düşüncesinden hareketle vejetaryen beslenmeyi tavsiye etmektedir.¹⁷

Hindistan’da ortaya çıkan dinler arasında yer alan Caynizm’de, ahimsaya uyum konusunda çok daha katı bir tutum göze çarpmaktadır. Zira Caynistler tümüyle vejetaryen beslenmeyi tercih etmekte ve bu doğrultuda et, balık, yumurta, bal, tereyağı gibi hayvansal ürünlerin hiçbirini tüketmemektedir. Dahası Caynistler, vejetaryen beslenme içerisinde de çeşitli kısıtlamalara giderek patates, havuç, soğan, sarımsak gibi kök bitkilerin tüketimini de yasaklamaktadır.¹⁸

¹⁵ “Definitions”, *International Vegetarian Union* (29 Mart 2013).

¹⁶ Neslihan Onur - Ezgi Kayapınar, “Vejetaryen ve Vegan Beslenme Bir Tercih Mi Yoksa Popüler Kültürün Bir Etkisi Mi?”, *4. Uluslararası Gastronomi Turizmi Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı*, ed. Şule Aydın vd. (Nevşehir, 2019), 599.

¹⁷ Hammet Arslan, “Budizm’de Hayvanlar”, *Kutsal ve Hayvan: Dinlerin Hayvanlara Bakışı*, ed. Süleyman Turan (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2020), 369-372.

¹⁸ Paul Fieldhouse, *Food, Feasts, and Faith: An Encyclopedia of Food Culture in World Religions* (California: ABC-CLIO, 2017), 307. Ayrıca bkz. Emine Battal - Süleyman Turan, “Caynizm’de Hayvanlar”, *Kutsal ve Hayvan: Dinlerin Hayvanlara Bakışı*, ed. Süleyman Turan (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020), 386, 398-399.

Bazı Hint dinlerinde olduğu gibi onların birikimlerinden beslenen çeşitli yeni dini hareketlerde de vejetaryen beslenme uygulamalarına rastlanabilmektedir. Bu noktada ilk örnek olarak *Hare Krishna* zikredilebilir. Tam adı “Krishna Şuuru İçin Uluslararası Topluluk” olan hareket, 1966 yılında Bhaktivedanta Swami Prabhupada (1896-1977) tarafından kurulmuştur. Asketik yani katı züht hayatını öngörmesiyle dikkat çeken Hare Krishna hareketinde vejetaryen beslenmeye büyük önem verilmekte ve bu kapsamda balık, et ve yumurta gibi hayvansal gıdalar yasaklanmaktadır. Hare Krishna’da gıda yasakları, sadece hayvansal ürünlerle sınırlandırılmamaktadır. Sarhoşluk veren alkol ve uyuşturucu ile tütün ve çay gibi maddeler de kapsama dahil edilmektedir.¹⁹ Vejetaryen beslenme, Hare Krishna hareketinde bazı organizasyonların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bunlardan biri, “Food for Life” (Yaşam İçin Yemek) isimli gıda dağıtım programıdır. Hare Krishna, yürüttüğü bu programı, dünyanın en büyük vejetaryen gıda dağıtım hayırseverliği olarak tanımlamaktadır. Nitekim bu program kapsamında hareket altmıştan fazla ülkede milyonlarca insana günlük olarak yiyecek ulaştırmaktadır.²⁰

Vejetaryen beslenme tavsiyesinde bulunan yeni dini hareketlere bir başka örnek, Budist geleneğine dayanan reformist bir yapılanma olan *Santi Asoke* verilebilir. Kısaca Asoke olarak da atıfta bulunulan ve sosyopolitik bir yapılanma özelliği gösteren hareket, Phra Bodhirak tarafından yeni bir Budist vizyonu tesis etmek ya da bir diğer ifadeyle Budizm’i modern dünya için daha anlamlı bir hâle getirmek düşüncesiyle 1970’li yılların ortalarında kurulmuştur. Birkaç yıllık manevi arayışın ardından gerçek üstat statüsüne ulaştığına inanılan Pra Bodhirak, yaşadığı aydınlanma tecrübesinden sonra et yemeyi terk etmiş ve vejetaryen bir yaşam sürdürmeye başlamıştır. Bodhirak ayrıca etrafındaki insanları et yeme alışkanlıklarından dolayı şiddetle eleştirmiş ve onlara vejetaryen olma çağrısında bulunmuştur. Hareketin öğretisi incelendiğinde modern materyalizm ve tüketimcilik anlayışının reddedildiği, dolayısıyla da alternatif bir anti-tüketim toplumu profili oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Nitekim bu doğrultuda hareketin merkezlerinde do-

¹⁹ Ali Rafet Özkan, “Hare Krishna”, *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, ed. Süleyman Turan - Emine Battal (İstanbul: Okur Akademi, 2020), 218.

²⁰ “Food Relief Program”, *Iskcon* (Erişim 03 Nisan 2023).

ğal tarım ve Budist yaşam tarzı gibi konularda eğitim kursları düzenlenmektedir. Ayrıca hareket üyeleri de tarımla uğraşmakta ve elde ettikleri bitkisel ürünleri başta vejetaryen restoranlar olmak üzere çeşitli yerlere satmaktadır. Böylece üyeler, gruba finansal açıdan kaynak sağlamaktadır.²¹

Hindu geleneğine dayanan *Adidam* da vejetaryenliği öneren dini hareketlerden biridir. Adidam, 1972 yılında Franklin Jones (1939-2008)'un öncülüğünde California'da ortaya çıkmıştır. Hareket, her ne kadar daha ziyade ABD'yi merkez edinse de dünyanın farklı ülkelerine yayılma imkânı da bulmuştur. Benlik egosunun aşılmasına odaklanan hareketin temel ritüelleri arasında kurucu liderin resmine odaklanarak yapılan meditasyon, Pazar günleri topluluk hâlinde inzivaya çekilme gibi etkinlikler yer almaktadır. Bunların yanı sıra hareketin mensuplarından oruç tutmaları ya da diyet uygulamaları beklenmektedir. Nitekim grup üyelerinin büyük çoğunluğu katı vejetaryen bir diyete bağlı kalarak beslenmektedir. Bu doğrultuda üyeler kafein, alkol, tütün ve uyuşturucu kullanmamakta; ayrıca şeker, tuz ve yumurta gibi bazı gıdalardan da tümüyle uzak durmaktadır.²²

Pencap'ta kurulan küçük bir Sih grubu olan *Namdhari* de vejetaryen beslenmenin görüldüğü hareketler arasındadır. Kuka Sihleri adıyla da anılan Namdhari, 1857 yılında Ram Singh (1816-1885) tarafından kurulmuştur. Hinduların kast sistemine karşı çıkması ve İngiliz sömürgeciliğine baş kaldırması, hareketin bölgede tanınmasını hızlandırmıştır. Namdhariler buldukları coğrafyada kendilerini diğer inanç gruplarından ayırtmak için farklı tutum ve yaklaşımlar sergilemenin yanı sıra bazı katı kurallar benimseme yoluna da girmiştir. Böylece sadece beyaz ve sade elbise giyme, ibadetlerde vecd ile kendinden geçme ve bağırma bu harekete özgü özellikler hâlini almıştır. Hareket ayrıca katı bir vegan anlayışını be-

²¹ Emine Battal, "Santi Asoke", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, ed. Süleyman Turan - Emine Battal (İstanbul: Okur Akademi, 2020), 443-445; Alexander H. Kaufman, "Organic Farmers' Connectedness with Nature: Exploring Thailand's Alternative Agriculture Network", *Worldviews: Global Religions, Culture, and Ecology* 16, no. 2 (2012): 62.

²² Süleyman Turan, "Adidam", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, ed. Süleyman Turan - Emine Battal (İstanbul: Okur Akademi, 2020), 35-36; Scott Lowe, "Adidam", *World Religions and Spirituality Project* (Erişim 7 Haziran 2023).

nimsemiş ve sığırların kesilmesini yasaklamıştır. Yine üyelerden alkol ve uyuşturucudan mutlak surette uzak durmaları istenmiş, et yemek yerine bitkisel beslenme tarzına uymaları talep edilmiştir.²³

Yukarıda haklarında bilgi verilen hareketlerin dışında Astar, Afrika Hindu Manastırı, Arcanum Nama Şivaya Hindu Misyonerliği, Aumizm, Batı Budist Dostlar Birliği, Bütünsel Sağlık Hareketi, Cao Dai, Fiat Lux, Kutsal Musa Dağı Ailesi Mazdaznan, Modern Druidizm, Sih Dharma isimli gruplar da yine vejetaryen beslenmenin görüldüğü diğer bazı gruplar olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁴

3. Doğal Beslenmeye Dayalı Tutum ve Davranışlar

Yeni dini hareketlerde yiyecek ve içeceklerle ilgili yaklaşımları incelendiğinde doğal ya da sağlıklı beslenme, kimyasal veya sentetik ürünlerden kaçınma gibi eğilimler de göze çarpmaktadır. Bu çerçevede bazı hareketlerin, bireyin içsel manevi gelişimi açısından doğal olmayan beslenme tarzlarından uzak durulmasına yönelik tavsiyeleriyle ön plana çıktıkları görülmektedir. Zira söz konusu hareketler, doğal olandan uzaklaşmanın bireyin kendisine yabancılaşması anlamına geldiğini savunmaktadır. Bu anlayış doğrultusunda da doğal beslenmeyi bireyin kendisini arayışı ya da bir diğer ifadeyle gerçekliğe ulaşma çabası olarak telakki etmektedir. Buna karşın dengesiz ve yapay gıdalarla yüklü beslenmenin ise hem bedensel hem de ruhsal zararlara yol açacağı düşünülmektedir.

Doğal beslenmeye yönelik söylemleriyle dikkat çeken hareketlerden biri *Antroposofi* olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortaya çıkış tarihi 1913 olan Antroposofi hareketinin öğretisi büyük oranda Rudolf Steiner (1861-1925)'in konuşmaları, yazıları ve makalelerinden beslenmektedir. İlaç ve giyimin yanı sıra gıda sanayisine yönelik girişimlerde bulunan Antroposofi hareketinin tarıma vurgu yapan bir söylem geliştirdiği görülmektedir. Bu noktada hareket üyeleri tarafından Steiner'in tarım ve gıda üretiminde etik olmayan yollara başvurulduğu ve kimyevi maddelerin kullanıldığı konusunda insanları çok önceden itibaren uyarmaya başladığı ileri sürülmektedir. Dahası bu uyarıların dikkate alınmamasının insanların

²³ Necati Sümer, "Namdhari", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, ed. Süleyman Turan - Emine Battal (İstanbul: Okur Akademi, 2020), 367-369; Satwant Kaur Rait, *Sikh women in England: Their Religious and Cultural Beliefs and Social Practices* (UK: Trentham Books, 2005), 13.

²⁴ Hareketler hakkında bilgi için Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi'nin ilgili maddelerine bakılabilir.

fiziksel ve ruhsal sağlıklarını kaybetmeleriyle sonuçlandığı, tüm bunlara bağlı olarak da “doğal beslenme” eğilimlerini ortaya çıktığı düşünölmektedir. Tüm bu hususlar Antroposofi hareketinde sağlık sorunlarıyla başa çıkabilmenin yollarının aranmasına yol açmış ve reğete olarak da kaybedilen tinselliğe tekrar kavuşabilmek için gayret gösterilmesi önerilmiştir.²⁵

Beslenme tarzında doğal olana yönelinmesi vurgusuyla dikkat çeken bir başka hareket, 1980 yılında Vincent Rossi liderliğinde ortaya çıkan *On Birinci Emir Cemiyeti* (Eleventh Commandment Fellowship)'dir. Doğaya saygı inancına atıfta bulunan bir dinî grup olma özelliğine sahip On Birinci Emir Cemiyeti'nin ekolojik söylemleri, Vincent Rossi'nin yazıları üzerine inşa edilmiştir. Zira Rossi bir makalesinde Amerika'daki tüketim yatkınlığını, dünyanın ekosistemine karşı geręekleştirilmiř bir suç olarak nitelendirmektedir. Bu anlayışı doğrultusunda Rossi, doğada var olan kutsallığın anlaşılması için batı kültürüne ait değer ve amaçların yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini vurgulamış, önceki kutsal metinlerde yer alan on emire ilaveten bir on birinci emir daha belirlemiştir. On birinci emri “Dünya ve içindeki her şey Tanrı'ya aittir; Dünyayı yağmalamayacak ve oradaki yaşama zarar vermeyeceksin.” şeklinde ifade eden Rossi'ye göre insan ve doğanın uyum içerisinde yaşamasının yolu çevreye duyarlı kişilerin çabalarından geçmektedir. Ancak bu çaba sayesinde rekabet yerine paylaşma ve iř birliğine dayalı bir düzen inşa edilebilir. Rossi ayrıca bir eylem planı hazırlayarak hayata geçirmeye de çalışmıştır. Bu kapsamda ekolojik dengeye saygılı bir şekilde yaşamaya çalışma ve doğaya zararlı olmayan enerji kaynaklarını kullanmayı öğrenme vurgusuyla eylem grupları kurulması yönünde adım atmış ve nihayetinde On Birinci Emir Cemiyeti ortaya çıkmıştır. Hareketin 1980-1984 yılları arasında geręekleřtirdiđi öncelikli faaliyetler; Amerika'daki büyük şehirlerde kurulan merkezler aracılığıyla ekolojik krizler hakkında eğitimler vermek, organik halk bahçeleri açmak ve gıda kooperatifleri kurmak olmuştur. Söz konusu faaliyetlerle halkı bilinçlendirmeyi amaçlayan hareketin

²⁵ Ali Rafet Özkan, “Antroposofi”, *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, ed. Süleyman Turan - Emine Battal (İstanbul: Okur Akademi, 2020), 66. Steiner'in tarım ve doğal beslenme ile ilgili görüşleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Rudolf Steiner, *Nutrition: Food, Health and Spiritual Development* (UK: Rudolf Steiner Press, 2008); Rudolf Steiner, *Agriculture Course: The Birth of Biodynamic Method* (UK: Rudolf Steiner Press, 2004).

girişimleri sadece bunlarla sınırlı kalmamış, ayrıca ekoloji temali sempozyumlar desteklenmiş ve ülke çapındaki rehabilitasyon merkezlerinde çevreyle ilgili konferanslar düzenlenmiştir.²⁶

Bu konuyla alakalı son bir örnek olarak *Yahudi Yenilenme Hareketi* (Jewish Renewal Movement)'ne yer verilebilir. Rabbi Zalman Schachter-Shalomi (1924-2014) tarafından 1960'larda kurulan ve senkretik bir karakter arz eden bu yapılanmada çevresel sorunlar, dünya barışı ve sosyal adalet gibi temalar kullanılmış ve dünyayı onarma iddiasıyla hareket edilmiştir. Yahudi Yenilenme Hareketi ayrıca yeni bir halaha kurma noktasında da geleneksel rabbinik Yahudiliğin sınırlarını aşmayı amaçlamıştır. Bu yeni halaha kapsamında koşer kurallarına ilişkin yenilemeler de söz konusu edilmiştir. Bu doğrultuda koşer kurallarının kapsamı genişletilerek sürdürülebilirliğinin sağlanması, insan sağlığını önceleyen ve ekolojik dengeyi bozmayan organik ürünlerin öne çıkarılması gibi ilkel belirlenmiştir.²⁷

Bu bilgiler ışığında yeni dini hareketlerin yaşam tarzı ve beslenme türleri konusunda alternatif sunmaya çalıştıklarını söylemek mümkündür. Daha iyi bir hayat amacına ulaşmak için değişmesi gereken alanlar arasına sağlık ve bununla bağlantılı olarak beslenme tarzları da yerleştirilmektedir. Zira sağlıklı yaşam tarzı, önemli oranda doğal beslenme alışkanlığı geliştirmeye dayandırılmaktadır. Öyle ki bazı hareketlerde doğa ile uyumlu beslenmenin; bireylerin hem fizyolojisi hem de psikolojisi üzerinde olumlu etkiler bırakacağına, daha iyi zihin kontrolü yapabilmelerine ve manevi olarak mutmain olmalarına katkıda bulunacağına inanılmaktadır.²⁸ Netice bu tür hareketler üyelerine yeme içme konusunda doğal olmayan ürünleri hayatlarından çıkarmayı tavsiye etmektedir. Dahası bu tavsiye bazı hareketlerde sadece yiyecek ve içeceklerle sınırlı kalmakta, diş macunu, sabun, deterjan gibi çeşitli ürünlerin de doğal olanlarla değiştirilmesi gerektiği vurgusuyla kapsam genişletilmektedir.²⁹

²⁶ Elif Hilal Karaman, "On Birinci Emir Cemiyeti", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, ed. Süleyman Turan - Emine Battal (İstanbul: Okur Akademi, 2020), 396.

²⁷ Mürsel Özalp, "Yahudi Yenilenme Hareketi", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, ed. Süleyman Turan - Emine Battal (İstanbul: Okur Akademi, 2020), 591-593.

²⁸ Hesna Serra Aksel, *Yeni Çağ Dini: Ezoterik Geleneğin Popüler Kültüre Dönüşümü* (Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2022), 97.

²⁹ Aksel, *Yeni Çağ Dini: Ezoterik Geleneğin Popüler Kültüre Dönüşümü*, 121.

4. Yiyecek ve İçeceklerin Dinî Ritüellerde Kullanılması

Tarih boyunca varlık gösteren farklı dinler incelendiğinde yiyecek ve içeceklerin çeşitli ritüel ya da ibadetlerin bir parçası olarak kullanıldığı görülmektedir. Tanrı ya da tanrıçalara sunulan kanlı ya da kansız kurbanlar, atalara tazim kapsamında ölümlere yapılan takdimeler, geçiş dönemleriyle ilgili törenlerde kullanılan gıdalar vb uygulamalar, değişiklik göstermekle birlikte bir şekilde geçmişten günümüze varlığını sürdürmüştür. Örneğin Sümer ve Babil dinlerinde tanrılara koyun, keçi, oğlak, balık ve kuş gibi kanlı kurbanların yanı sıra buğday, incir, şarap, yağ, süt ve bal gibi yiyecek ve içecek takdiminde de bulunulmuştur.³⁰ Bazı inanç sistemlerinde tanrıların yanı sıra ölen kişiler için de yiyecek takdiminde bulunulmuştur. Eski Mısır inanışları, bu tür uygulamaların görüldüğü örnekler arasındadır. Zira eski Mısır dinlerinde ölen kişilerin mezarlarına, yakınları tarafından yaptırıla küçük bir heykeli ile birlikte yiyecek ve içecek maddeleri bırakılmıştır. Bu uygulama, ölen kişilerin ruhlarının aksi takdirde yeryüzünde başıboş dolaşmak zorunda kalacağı, dolayısıyla da eşyalara ya da insanlara zarar verebileceği inancıyla geliştirilmiştir.³¹

Bu kurban ya da takdime törenlerinin yanı sıra bazı dinlerde ritüel yemeklerinin önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. Bu yöndeki uygulamaların göze çarptığı dinlerin başında Sâbiîlik zikredilebilir. Sâbiîlikte çeşitli özel zaman dilimlerinde gerçekleştirilen iki tür rit yemeği bulunmaktadır. Bunlardan en sık yapılanı ve en basit olanı "lofani"dir. Lofani töreni için hazırlanan yiyecekler arasında ekmek, pişmiş balık, ceviz, badem, soğan, yağ ve kuru üzüm, tuz, ayva ve Hindistan cevizi yer almaktadır. Bunların dışında mevsimine göre taze sebze ve meyveler de kapsama dahil edilmektedir. Lofani törenin belirli aşamalarında bu yiyecekler katılımcılar tarafından tüketilebilmektedir. Genel olarak düğün ve rahipliğe giriş törenlerinde düzenlenen "zidqa brika" isimli ikinci ritüel yemeğinde de lofani-deki yiyecekler kullanılmaktadır. Çeşitli aşamalardan oluşan bu ikinci ayinde de yeme içme eylemi bir ritüel formunda gerçekleştirilmektedir.³²

³⁰ Sami Kılıç, *İlahi Dinlerde Yiyecek ve İçecekler* (Ankara: Sarkaç Yayınları, 2011), 5.

³¹ Kılıç, *İlahi Dinlerde Yiyecek ve İçecekler*, 10-11.

³² Şinasi Gündüz, *Sâbiîler - Son Gnostikler* (Ankara: Vadi Yayınları, 1999), 180-182.

Arkaik inanışlarda ve geleneksel dinlerde görülen yiyecek içeceklerin ritüel ya da ibadetlerde kullanılması ya da yeme içme eyleminin ritüele dönüştürülmesi yönündeki uygulamalara yeni dini hareketlerde de rastlanmaktadır. Bu bağlamda dinî yapılanmaların, beslenme şekli üzerinde yaptıkları bazı değişikliklerle bunu bir ritüele dönüştürebildikleri görülmektedir.³³ Almanya'daki devlet kilisesine pietistler tarafından yöneltilen eleştirilerin etkisiyle varlık göstermeye başlayan Amana Topluluğu'nda buna dair örnekler rastlanmaktadır. Eberhard Ludwig Gruber (165-1728) ve Johann Friedrich Rock (1678-1749) öncülüğünde gelişen harekette, üyelerin ortak alanlarda sessizlik içerisinde yediği, dualarla başlayıp sona eren her yemek dinî aktivite kapsamında yer almaktadır.³⁴

Benzer bir başka örnek *Heathenry* hareketinde bulunabilir. Politest, paganik bir inanç sistemi olan Heathenry inancının en önemli dinî ritüeli "blot" isimli bir tür kurban ayinidir. Bu ritüel günümüzde genellikle içki bazen de yiyecek takdimi ile gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte bazı Heathenry grupları kurban unsuru olarak koyun, keçi, domuz ya da kümes hayvanlarını kullanabilmektedir. Bu ikinci kategoride yer alan grupların ayinlerinde hayvanın kanı tanrı heykellerine ve törene katılanlara serpmek üzere bir kaptan toplanmakta, eti ise katılımcılar tarafından tüketilmektedir. Blot törenlerinde ayrıca bir tür rahip olarak değerlendirilebilecek grup lideri kadın (gydhja) ya da erkek (godhi) tarafından söylenen bazı sözler grup tarafından tekrar edilmektedir. Böylece bir yandan tanrılara hürmet gösterilirken diğer taraftan da grup bağları güçlendirilmeye çalışılmaktadır. Harekette blot ayinlerinden sonra icra edilen bir başka uygulamaya daha rastlanmaktadır. "Sumbel" ya da "symbel" adı verilen bu ritüelde hareket üyeleri tanrıların şerefine içki içmektedir. Bu bağlamda bir boynuzla doldurulan içki, katılımcılar tarafından sırasıyla elden ele dolaştırılarak yudumlanmaktadır. İsteyen içkiyi doğrudan bu boynuzdan içebilmekte, dileyen ise bunun yerine kendi bardağına dökerek alabilmektedir. Kadeh kaldırılırken tanrılarla ilgili övgü dolu ifadeler kullanılmaktadır. Söz konusu ayin tanrıların yanı sıra atalar için de

³³ Nazife Gürhan, "Yemek ve Din: Yemeğin Dini Simgesel Anlamları Üzerine Bir İnceleme", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi* 6, no. 2 (2017): 1209.

³⁴ Feride Kamalova, "Amana Topluluğu", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, ed. Süleyman Turan - Emine Battal (İstanbul: Okur Akademi, 2020), 56.

icra edilebilmektedir. Bu durumda övgü dolu ifadeler atalara yönlendirilmektedir. Grup içi sosyalleşmeye olan katkısı, bu ayinin en önemli özellikleri arasında zikredilmektedir.³⁵

Benzer şekilde *Hare Krishna* hareketinde de Krishna'ya ve diğer ilahi varlıklara yemek sunulmasının yanı sıra gıda maddelerinin grup üyeleri arasında ya da misafirlerle paylaşılması en önemli dinî uygulamalardan birini oluşturmaktadır. Pazar ve bayram ibadetlerinden sonra uygulanan bir tür ritüel yemeği olan prasadam, kelime olarak "hediye", lütuf" ve "iyilik gibi anlamlara gelmekte; teolojik açıdan ise bir Tanrı'ya ya da yarı ilahi bir figüre veya bir guruya takdim edilen, ardından da yemek üzere başkalarına dağıtılan herhangi bir yiyeceği tanımlamaktadır.³⁶ Kaldı ki hareketin erken dönem liderlerinden Hayagriva da prasadam'ı "Krishna'ya sunulan yiyecek" şeklinde nitelendirmektedir. Bilindiği üzere Hare Krishna öğretisinde Krishna en yüce şahsi Tanrı'ya karşılık gelmektedir. Tekliğine vurgu yapılan Krishna'nın sevdiği ve sevmediği şeylerin olduğu dile getirilmektedir. Yiyecekler, Krishna'nın hoşlandığı şeyler arasında yer almaktadır. Buradan hareketle baklagiller, piriç, köri ve çapati gibi içeriklere sahip olan prasadam, Tanrı'ya sunulan yiyecek olarak betimlenmektedir.³⁷ Böyle bir özel yiyeceğin doğal olarak dinî ilkeleri ihlal edici bileşenler barındırmamalıdır. Bir diğer ifadeyle prasadam hazırlanırken et ürünleri, yumurta ve alkol kullanılmamalıdır. Ayrıca Hindu geleneğinin aşırı derecede enerji veren yiyeceklerini de içermemelidir.³⁸

Hare Krishna üyeleri sadece bir parça prasadam yemenin, bireye muazzam bir ruhsal etkinlik ve güç kazandırdığına dolayısıyla da kurtarıcı bir eylem olduğuna inanmaktadır. Zira hareket üyeleri prasadam yemenin, kişi ile Krishna arasında bir bağ oluşturacağını düşünmektedir. Çünkü onlara göre prasadam, Tanrı'nın artıklarıdır

³⁵ Ömer Faruk Araz, "Heathenry", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, ed. Süleyman Turan - Emine Battal (İstanbul: Okur Akademi, 2020), 224.

³⁶ W. J. Johnson, "Prasād(a)", *Oxford Reference* (2009); Benjamin E. Zeller, "Food Practices, Culture and Social Dynamics in the Hare Krishna Movement", *Handbook of New Religions and Cultural Production*, ed. Carole M. Cusack - Alex Norman (Leiden: Brill, 2012), 83; Iskcon, "How to Eat Healthy", Erişim 8 Haziran 2023.

³⁷ Benjamin E. Zeller, "New Religious Movements and Food", *Nova Religio* 23/1 (2019), 683; Özkan, "Hare Krishna", 218.

³⁸ Zeller, "Food Practices, Culture and Social Dynamics in the Hare Krishna Movement", 684.

ve bu artıkların prasadam şeklinde tüketilmesi birey ile tanrı arasında bir bağın oluşmasını sağlamaktadır.³⁹ Bu bakış açısından hareketle üyeler için yemek adakları, kutsal yemek pişirme, yemek kitabı yayınlama, gıda kilerlerinde çalışma ve bahçecilik gibi yemek ile ilişki kurma biçimlerinden sadece biri olan prasadam kutsanmış yiyecek hâline dönüşmektedir.⁴⁰ Bir ritüel unsuru olarak halka dağıtılan kutsanmış yemek niteliğindeki prasadam ayrıca hareketin misyonerlik faaliyetlerinin de önemli bir parçasını oluşturmaktadır.⁴¹

Dayanışma ve paylaşma yolu olarak yemekli ayinlerden yararlanan hareketler arasında *Alfa Kursu* (Alpha Course) isimli gruba da atıfta bulunulabilir. Hıristiyanlığı öğretmeyi amaçlayan bu evanjelik yapılanma düzenlediği kursları öncelikle yemekli bir toplantı ile başlatmaktadır. Bu, farklı sosyal sınıflara mensup insanların bir arada yemek yemesini sağlamak, böylece sosyal engelleri kaldırarak paylaşma ve dayanışmayı arttırmak amacıyla yapılmaktadır. Bu uygulama ile ayrıca insanlar arasında samimiyet ortamının pekiştirilmesi de hedeflenmektedir.⁴² Bu ve benzeri örnekler, gıda ritüellerinin bireysel arınmayı sağlamak kadar sosyal uyumu tesis etmek ve sürdürmek ya da üyeleri elde tutmak gibi bir işlev üstlendiğini de gözler önüne sermektedir.⁴³

5. Oruç Uygulamaları

Bütün inanç sistemlerinde bir şekilde karşılaştığımız oruç, hepsi tarafından olmasa bile bazı yeni dini hareketlerce de uygulanmaktadır. Dolayısıyla zamanı, amacı ve mahiyeti değişiklik göstermekle birlikte bazı yeni dini hareketlerde yiyecek ve içeceklerin tüketimi ile ilgili sınırlandırmalar getiren oruç ya da oruca benzer uygulamaların tavsiye edildiği görülmektedir.

³⁹ Zeller, "Food Practices, Culture and Social Dynamics in the Hare Krishna Movement", 686.

⁴⁰ Zeller, "Food Practices, Culture and Social Dynamics in the Hare Krishna Movement", 681.

⁴¹ Kenneth Valpey, "Krishna in Mleccha Desh: ISKCON Temple Worship in Historical Perspective", *The Hare Krishna Movement: The Postcharismatic Fate of a Religious Transplant*, ed. Edwin F. Bryant - Maria L. Ekstrand (New York: Columbia University Press, 2004), 51.

⁴² Sümeyye Mutlu, "Alfa Kursu", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, ed. Süleyman Turan - Emine Battal (İstanbul: Okur Akademi, 2020), 49.

⁴³ Zeller, "New Religious Movements and Food", 9.

Oruç uygulamasının görüldüğü hareketlerin ilk örneklerinden biri olarak *Mormon Kilisesine* atıfta bulunulabilir. Joseph Smith (1805-1844) öncülüğünde, 1830 yılında ABD’de ortaya çıkan ve mesihî bir karakter taşıyan Mormon Kilisesinde üyeler, her ayın ilk pazarı oruç tutmaktadır. En az iki öğün üst üste bir şey yememek ve içmemek şeklinde uygulanan bu oruç kapsamında, gıda tüketimi yapılmayan öğünlerin parasal karşılıkları da “oruç kurbanı” adı altında kiliseye bağışlanmaktadır. Bu yönüyle toplumsal bir boyuta da sahip olan oruç, nihayetinde hareket üyeleri tarafından çok önemli bir uygulama olarak telakki edilmektedir.⁴⁴

İbadetleri arasında oruca yer veren bir başka hareket, yine Hıristiyan geleneğine dayalı olan *Haç ve Yıldız Kardeşliği* (Brotherhood of the Cross and Star)’dir. Olumba Olumba Obu (1918-1975/77) tarafından Nijerya’nın Calabar kentinde 1956 yılında kurulan hareketin önemli ritüellerinden biri oruçtur. Hareket üyelerinden her hafta perşembe günleri ve yılın belli aylarında düzenlene Pentekostal Meclislerinin başlamasından önceki üç gün boyunca oruçlu olmaları beklenmektedir. Perşembe günleri sabah altıdan akşam altıya kadar süren haftalık oruç, Mesih’in çarmıha gerilişi ve çarmıhtan indirilişi ile ilgili süreci hatırlamak amacıyla uygulanmaktadır.⁴⁵

Resmî olarak Birleştirme Kilisesi adını taşıyan ancak kurucusuna nispetle daha ziyade *Moonculuk* olarak anılan hareket de oruç uygulamasına yer vermektedir. 1954 yılında Sun Myung Moon (1920-2012) tarafından Güney Kore’de kurulan Moonculukta oruç, öncelikli olarak evlilikle ilişkilendirilmek suretiyle uygulanmaktadır. Bu bağlamda evlilik arifesindeki üyeler için genel olarak üç ya da yedi gün oruç tutma zorunluluğu bulunmaktadır. Bunun dışında hareket üyelerinden kutsal kabul edilen bazı günlerde de oruç tutmaları beklenmektedir. Zaman zaman dua amacıyla gerçekleştirilen oruç, hareket üyelerinin kendilerini dünya nimetlerinden uzak tuttukları yirmi dört saatlik bir süreyi kapsamaktadır. Tam bu noktada

⁴⁴ Ali Köse, *Milenyum Tarikatları* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2014), 102; Ramazan Işık, “Mormonluk ve Mormon Kilisesi Üzerine Bir Araştırma”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10, sy. 1 (2006): 183.

⁴⁵ Zekiye Sönmez, “Haç ve Yıldız Kardeşliği”, *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, ed. Süleyman Turan - Emine Battal (İstanbul: Okur Akademi, 2020), 210-211.

ifade etmek gerekir ki hareket üyeleri, su ve şekersiz kahvenin orucu bozmadığına inanmaktadır.⁴⁶

Yeni çağ inanışları çerçevesinde isimlerine yer verilebilecek bazı ruhani liderler tarafından önerilen detoks oruçlarından da burada bahsedilebilir. Örneğin 1969 yılında Los Angeles'ta kurduğu *Sih Dharma* hareketi ile kundalini yoga'yı Amerika'ya tanıtan Hintli guru Yogi Bhajan (1929-2004)'ın müritlerinden biri olan, Kaliforniyalı yogi ve şifacı Hari Nam Singh takipçilerine muz orucu tavsiyesinde bulunmaktadır.⁴⁷ Uygulayanları tarafından muz orucunun bedeni toksinlerden arındıracağına, bireylerin manevi farkındalıklarını ve bilinç seviyelerini arttıracığına inanılmaktadır. Bununla birlikte muz orucunun sağlıklı yaşam ve vegan beslenme tarzı savunucuları arasında bir hayli popüler olduğu görülmektedir.⁴⁸ Benzer çok sayıda örneklerine rastlanılabilen Yeni Çağ oruçlarının, temelde araçsal olduğu söylenebilir. Zira bu tür oruçlar kişinin enerjisini yükselten, bedeni fiziksel ve ruhsal olarak temizleyen bir yöntem olarak kabul edilmekte, buna bağlı olarak da periyodik olarak belirli etkilere ulaşmak üzere uygulanmaktadır.⁴⁹

Benzer şekilde Texas'ın Arlington şehrindeki bir yeni çağ topluluğunun kurucusu ve lideri olan Quinn Eaker da vücudu arındırmak için oruç tutulması gerektiğini savunmaktadır. Eaker'e göre oruç ne kadar uzun olursa arınma da o kadar iyi bir şekilde gerçekleşecektir. Bununla birlikte Eaker, oruç aralarında sadece meyve suları ya da meyve ve yeşillik tüketilmesini önermektedir. Eaker bu detoks orucunu kendisinin de uyguladığını, bir ay boyunca sadece meyve ve spirulina yediğini ve böylece gerçekten temizlendiğini ifade etmektedir. Eaker öğünler arasında bir ya da birkaç saat yemeksiz kalmayı oruç olarak değerlendirmemektedir. Bu kapsamda o, orucun bir gün, bir hafta ya da bir ay sürebileceğini dile getirmektedir.⁵⁰

⁴⁶ Mustafa Bıyık, *Küresel Bir Din Projesi Olarak Moonculuk* (İstanbul: Birey Yayıncılık, 2002), 115-116.

⁴⁷ Hari Nam Singh, "Recipe: Banana Fast", *Hari Nam Singh: Healing Heart Center* (15 Aralık 2014).

⁴⁸ Susannah Crockford, "Becoming a Being of Pure Consciousness: Fasting and New Age Spirituality", *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions* 23, no. 1 (2019): 42.

⁴⁹ Crockford, "Becoming a Being of Pure Consciousness", 45-46.

⁵⁰ Crockford, "Becoming a Being of Pure Consciousness", 48.

Sonuç

Yeni dini hareketlerdeki yiyecek ve içeceklerle ilgili yaklaşım ve uygulamalar incelendiğinde tek düze bir görünümde bahsetmek mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Zira yeni dini hareketlerin hem sayıca çokluğu hem de inanç sistemleri ve ibadetleri açısından sundukları çeşitlilik yiyecek ve içeceklerle ilgili anlayış ve pratikleri açısından da zengin bir içerik ortaya çıkarmaktadır.

Yeni dini hareketlerde gıda pratikleri açısından dikkat çeken bir husus birikimlerinden beslendikleri dinî geleneklerin öğreti ve uygulamalarına yakın bir duruş sergilemeleridir. Zira bazı istisnaları bir kenara bırakılacak olursa söz konusu yapılanmaların bir kısmında sigara, alkol ve uyuşturucu gibi keyif verici ya da bağımlılık yapıcı maddeler yasaklanmaktadır. Yine bu çerçevede Hint dinî geleneklerinden esinlenen gruplara bakıldığında tıpkı içlerinde oldukları inanç sistemlerindeki gibi bir vejetaryen beslenme eğilimi göze çarpmaktadır. Neticede yiyecek ya da içecekler, saf ve kirli şeklinde sınıflandırılmakta ve bu kapsamda çeşitli kısıtlamalar getirilmektedir. Doğal olarak belirlenen ilkelere aykırı davranmak da dinî ve ahlaki bir ihlâl olarak değerlendirilmektedir.

Yeni dini hareketlerdeki gıda kuralları açısından dikkat çekici bir başka husus, sağlıklı yaşam felsefesi gereği bazı yiyecek ve içeceklerin tüketiminin yasaklanmasıdır. Bazı hareketler sağlıklı hayat prensibinden dolayı çay, kahve ve nikotinin de aralarında yer aldığı çeşitli ürünleri kullanmaktan kaçınmaktadır. Bu anlayış bazı hareketlerde tıbbi tedavi karşılığını da beraberinde getirebilmektedir. Zira Yedinci Gün Adventistleri örneğinde olduğu gibi bazı hareketlerde doktorların verdiği ilaçların tüketilmesine yönelik kısıtlamalara rastlanabilmektedir. Bu noktada gıda yasaklarının her zaman temel kutsal metinlerden kaynaklanmadığına da işaret etmekte yarar var. Nitekim bazı hareketlerde çeşitli yiyecek ve içeceklerden kutsal metinlerde yasaklandığı için değil sadece liderin tüketilmesine yönelik teşvikleriyle uzak durulmaktadır. Bu durum yeni dini hareketlerde karizmatik liderlerin üyeler üzerindeki etkisini göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Yeni dini hareketlerde yiyecek ve içeceklerin tüketim ve üretim süreçlerine dair başka etkiler de bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; i) yiyecek ve içecek ile ilgili ilke ve uygulamaları dinî kimlik oluşturmanın bir aracı konumuna yerleştirmek, ii) kurban ya da sunu gibi ibadetler tesis ederek besinler üzerinden dinî ritüeller

meydana getirmek, iii) oruç ya da doğal gıda tüketimi gibi tavsiyelerle doğrudan beslenme düzenini değiştirmeye yönelik adımlar atmak ve böylece insan bedeni ve zihni üzerinde kontrol sahibi olmaya çalışmak, iv) gıda ritüelleri üzerinden toplumsal uyum ve dayanışma mekanizmasını işletmek şeklinde sıralanabilir.

Kaynakça

- Aksel, Hesna Serra. *Yeni Çağ Dini: Ezoterik Geleneğin Popüler Kültüre Dönüşümü*. Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2022.
- Aktay, Yasin. "Amerika'da Kudüs'ü Kurmak İçin: Mormonlarda Din ve Değerler Eğitimi". *Değerler Eğitimi Dergisi* 1, sy. 3 (2003): 27-61.
- Albayrak, Kadir. "Rastafarilik". *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. ed. Süleyman Turan - Emine Battal. 423-427. İstanbul: Okur Akademi, 2020.
- Applewhite, Marshall. "'88 Update - The Ufo Two and Their Crew: A Brief Synopsis". *Heavensgate*. 1988. <https://heavensgate.com/book/3-3.htm>
- Araz, Ömer Faruk. "Heathenry". *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. ed. Süleyman Turan - Emine Battal. 221-226. İstanbul: Okur Akademi, 2020.
- Arslan, Hammet. "Budizm'de Hayvanlar". *Kutsal ve Hayvan: Dinlerin Hayvanlara Bakışı*. ed. Süleyman Turan. 343-382. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2020.
- Battal, Emine. "Santi Asoke". *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. ed. Süleyman Turan - Emine Battal. 443-447. İstanbul: Okur Akademi, 2020.
- _____. "Yeni Dini Hareketlerin Bağımlılığa Bakışı". *Bedenimizin İşgalcileri: Dinlerin Bağımlılığa Bakışı*. ed. Süleyman Turan. 299-333. İstanbul: Okur Akademi, 2019.
- _____. - Turan, Süleyman. "Caynizm'de Hayvanlar". *Kutsal ve Hayvan: Dinlerin Hayvanlara Bakışı*. ed. Süleyman Turan. 385-403. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020.
- Benard, Akeia A. "The Material Roots of Rastafarian Marijuana Symbolism". *History and Anthropology* 18, no. 1 (2007): 89-99.
- Bıyık, Mustafa. *Küresel Bir Din Projesi Olarak Moonculuk*. İstanbul: Birey Yayıncılık, 2002.
- Blavatsky, Helena P. *Teosofinin Anahtarı*. çev. Murat Sağlam. İstanbul: Mitra Yayınları, 2011.
- Crockford, Susannah. "Becoming a Being of Pure Consciousness: Fasting and New Age Spirituality". *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions* 23, no. 1 (2019): 38-59.
- Eşmeli, İsmet. "On İki Havari Kilisesi". *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. ed. Süleyman Turan - Emine Battal. 399-401. İstanbul: Okur Akademi, 2020.
- Fieldhouse, Paul. *Food, Feasts, and Faith: An Encyclopedia of Food Culture in World Religions*. California: ABC-CLIO, 2017.
- Gündüz, Şinasi. *Sâbiüler - Son Gnostikler*. Ankara: Vadi Yayınları, 1999.

- Gürhan, Nazife. "Yemek ve Din: Yemeğin Dini Simgesel Anlamları Üzerine Bir İnceleme". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi* 6, sy. 2 (2017): 1204-1223.
- International Vegetarian Union. "Definitions". 29 Mart 2013. Erişim 14 Nisan 2023. <https://ivu.org/definitions.html>
- Iskcon. "Food Relief Program". Erişim 03 Nisan 2023. <https://www.iskcon.org/activities/food-relief-program.php#:~:text=Hare%20Krishna%20Food%20for%20Life,projects%20in%20over%2060%20countries.>
- _____. "How to Eat Healthy". Erişim 8 Haziran 2023. <https://www.iskcon.org/home/how-to-eat-healthy.php>.
- Işık, Ramazan. "Mormonluk ve Mormon Kilisesi Üzerine Bir Araştırma". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10, sy. 1 (2006): 165-190.
- Johnson, W. J. "Prasād(a)". *Oxford Reference*. 2009. Erişim 06 Nisan 2023. <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780198610250.001.0001/acref-9780198610250-e-1934?rsk=U6OM4x&result=1928>
- Johnson-Hill, Jack A. "Rastafari as a Resource for Social Ethics in South Africa". *Journal for the Study of Religion* 9, no. 1 (1996): 3-39.
- Kamalova, Feride. "Amana Topluluğu". *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. ed. Süleyman Turan - Emine Battal. 53-57. İstanbul: Okur Akademi, 2020.
- Karaman, Elif Hilal. "On Birinci Emir Cemiyeti". *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. ed. Süleyman Turan - Emine Battal. 396-397. İstanbul: Okur Akademi, 2020.
- Kaufman, Alexander H. "Organic Farmers' Connectedness with Nature: Exploring Thailand's Alternative Agriculture Network". *Worldviews: Global Religions, Culture, and Ecology* 16, no. 2 (2012): 154-178.
- Kılıç, Sami. *İlahi Dinlerde Yiyecek ve İçecekler*. Ankara: Sarkaç Yayınları, 2011.
- Köse, Ali. *Milenyum Tarikatları*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2014.
- Lowe, Scott. "Adidam". *World Religions and Spirituality Project*. Erişim 7 Haziran 2023. <https://wrldrels.org/2016/10/08/adidam-wrsp/>
- Mutlu, Sümeyye. "Alfa Kursu". *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. ed. Süleyman Turan - Emine Battal. 48-50. İstanbul: Okur Akademi, 2020.
- Muttalimova, Aliya. "Yedinci Gün Adventistleri". *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. ed. Süleyman Turan - Emine Battal. 604-605. İstanbul: Okur Akademi, 1. Baskı., 2020.
- Onur, Neslihan - Kayapınar, Ezgi. "Vejetaryen ve Vegan Beslenme Bir Tercih Mi Yoksa Popüler Kültürün Bir Etkisi Mi?" 4. *Uluslararası Gastronomi Turizmi Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı*. ed. Şule Aydın vd. 599-03. Nevşehir, 2019.
- Öğreti ve Antlaşmalar. Erişim 22 Ağustos 2022. <https://www.churchofjesuschrist.org/study/scriptures/dc-testament?lang=tur>

- Özalp, Mürsel. "Yahudi Yenilenme Hareketi". *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. ed. Süleyman Turan - Emine Battal. 591-593. İstanbul: Okur Akademi, 2020.
- Özkan, Ali Rafet. *Fundamentalist Hıristiyanlık Yedinci Gün Adventizmi*. Ankara: Alperen Yayınları, 2002.
- _____. "Antroposofi". *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. ed. Süleyman Turan - Emine Battal. 64-67. İstanbul: Okur Akademi, 2020.
- _____. "Hare Krişna". *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. ed. Süleyman Turan - Emine Battal. 215-219. İstanbul: Okur Akademi, 2020.
- Rait, Satwant Kaur. *Sikh women in England: Their Religious and Cultural Beliefs and Social Practices*. UK: Trentham Books, 2005.
- Singh, Hari Nam. "Recipe: Banana Fast". *Hari Nam Singh: Healing Heart Center*. 15 Aralık 2014. Erişim 01 Nisan 2023. <https://www.harinam.com/banana-fast/>
- Sönmez, Zekiye. "Haç ve Yıldız Kardeşliği". *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. ed. Süleyman Turan - Emine Battal. 207-211. İstanbul: Okur Akademi, 2020.
- Steiner, Rudolf. *Nutrition: Foof, Health and Spiritual Development*. UK: Rudolf Steiner Press, 2008.
- _____. *Agriculture Course: The Birth of Biodynamic Method*. UK: Rudolf Steiner Press, 2004.
- Sümer, Necati. "Namdhari". *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. ed. Süleyman Turan - Emine Battal. 367-369. İstanbul: Okur Akademi, 2020.
- Turan, Süleyman. "Adidam". *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. ed. Süleyman Turan - Emine Battal. 35-37. İstanbul: Okur Akademi, 2020.
- Türkan, Ahmet. "Mesih'in Göksel Kilisesi". *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. ed. Süleyman Turan - Emine Battal. 342-344. İstanbul: Okur Akademi, 2020.
- Valpey, Kenneth. "Krishna in Mleccha Desh: ISKCON Temple Worship in Historical Perspective". *The Hare Krishna Movement: The Postcharismatic Fate of a Religious Transplant*. ed. Edwin F. Bryant - Maria L. Ekstrand. 45-60. New York: Columbia University Press, 2004.
- White, Ellen G. *The Health Food Ministry*. Washington D.C: The Trustees of the Ellen G. White Publications, 1970.
- Zeller, Benjamin E. "Food Practices, Culture and Social Dynamics in the Hare Krishna Movement". *Handbook of New Religions and Cultural Production*. ed. Carole M. Cusack - Alex Norman. 681-702. Leiden: Brill, 2012.
- _____. "New Religious Movements and Food". *Nova Religio* 23, no. 1 (2019): 5-13.
